

ΚΕΔΙΣΑ KEDISA

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

Τα αποσχιστικά κινήματα της Ευρώπης

Βλάχου Σωτηρία

Ερευνητική Εργασία Νο. 9

Τα αποσχιστικά κινήματα της Ευρώπης

Σωτηρία Βλάχου

Φοιτήτρια Διεθνών Σχέσεων Παντείου Πανεπιστημίου

Ερευνητική Εργασία Νο. 9

Διοικητικό Συμβούλιο

Ανδρέας Μπανούτσος, Ιδρυτής και Πρόεδρος

Σπύρος Πλακούδας, Αντιπρόεδρος

Όμηρος Τσάπαλος, Γενικός Γραμματέας

Γιώργος Πρωτόπαπας, Εκτελεστικός Διευθυντής

Αργέττα Μαλιχουτσάκη, Οικονομική Διαχειρίστρια

Δημήτρης Κιούσης, Μέλος Δ.Σ

Κωνσταντίνος Μαργαρίτου, Μέλος Δ.Σ

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή σελίδα 2

2. Α' μέρος: A.1. Καταλονία σελίδα 3

A.2. Σκωτία σελίδα 4

A.3. Χώρα των Βάσκων σελίδα 4

3. Β' μέρος: Προβληματισμοί περί των Αποσχιστικών Κινήματων σελίδα 5

4. Συμπεράσματα σελίδα 6

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τη θεωρία του εθνικισμού, το έθνος πρέπει να αποτελεί τη βάση της πολιτικής τάξης. Η πολιτική ταυτότητα του ανθρώπου προκύπτει σε μεγάλο βαθμό από το έθνος και όχι το κράτος, κατάσταση από την οποία απορρέει και η, επιτακτική πολλές φορές, ανάγκη για αυτοδιάθεση των λαών¹. Στηριζόμενα στις αξίες αυτές, του έθνους και της αυτοδιάθεσης, πλείστα αποσχιστικά κινήματα δραστηριοποιούνται εδώ και δεκαετίας στον ευρωπαϊκό χώρο, διεκδικώντας, άλλα περισσότερο ή λιγότερο ενεργά, την αυτονομία ή ακόμη και την ανεξαρτησία τους. Η Καταλονία και η Σκωτία, δεν είναι οι μοναδικές ευρωπαϊκές περιοχές με αποσχιστικά κινήματα. Η Φλάνδρα και η Βαλλονία στο Βέλγιο, η Βενετία, η Λομβαρδία και το Νότιο Τιρόλο στην Ιταλία αλλά και οι Βάσκοι στην Ισπανία είναι περιοχές με αυτονομιστικές ή και αποσχιστικές τάσεις, οι οποίες γίνονται έντονα ή όχι έκδηλες. Κατά κανόνα, οι λαοί με αποσχιστικές τάσεις φέρουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Η κοινή γλώσσα, η ύπαρξη κοινού εδάφους και οι κοινές μνήμες των ανθρώπων σε συνδυασμό με την αναφορά σε έναν αντίπαλο (the other) και την επιθυμία του έθνους για μακράιωνη παρουσία αποτελούν είναι ενδεικτικά στοιχεία των λαών με αυτές τις τάσεις². Παρακάτω θα εξεταστούν πιο αναλυτικά τρία από τα ευρωπαϊκά αποσχιστικά κινήματα - Καταλονία, Σκωτία, Βάσκοι- καθώς και οι πιθανές επιπτώσεις των αποσχίσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία καλείται πλέον να αντιμετωπίσει την ανάδυση πλήθους τοπικιστικών και εθνικιστικών κινήματων στην περιφέρειά της, κάτι που υπονομεύει την εξέλιξη και την εμβάθυνση της, πολυπόθητης από την αρχή της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

¹ Baylis J., Smith S., Owens P.(2013), Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, 5η έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο, σελ.550-551

² General Secretariat of the Council of the European Union (2014). GSC Library, "SEPARATISM IN EUROPE (1) – CHARACTERISTICS OF SEPARATIST MOVEMENTS". Available at: <https://councillibrary.wordpress.com/2014/02/12/separatism-in-europe-1-characteristics-of-separatist-movements/>

Καταλονία

Η Καταλανική κοινότητα υφίσταται ήδη από τον 10ο αιώνα μ.Χ., εποχή κατά την οποία ήταν ήδη αρκετά ανεπτυγμένη σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια του Πολέμου της Ισπανικής Διαδοχής το 1714, η Καταλονία προσαρτήθηκε βίαια στην ισπανική επικράτεια όπου παραμένει μέχρι και σήμερα. Με το πέρασμα των αιώνων, το οικονομικό, πολιτιστικό και πολιτικό επίπεδο της Καταλονίας ήταν διακριτά ανώτερο από αυτό της υπόλοιπης Ισπανίας. Η οικονομία της στηριζόταν κυρίως στο εμπόριο, ενώ από πολιτιστική άποψη διέθετε δική της εκπαιδευτική πολιτική, σύμβολα και σημαντική καλλιτεχνική άνθηση. Ταυτόχρονα, αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι οι Καταλανοί διέθεταν από πολύ παλιά θεσμούς αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, ενώ παράλληλα έχουν σημαντική εκπροσώπηση στο Ισπανικό κοινοβούλιο μέχρι και σήμερα. Όλα αυτά συνδυαστικά είχαν και έχουν μέχρι και σήμερα δημιουργήσει στα μέλη της Καταλονικής κοινότητας ένα αίσθημα ανωτερότητας και αποστασιοποίησης από την υπόλοιπη Ισπανία, αλλά και ένα έντονο αίσθημα ενότητας ανάμεσα στους Καταλονούς. Το αίσθημα αυτό εκφράστηκε ποικιλοτρόπως και πολλές φορές καθ'όλη τη διάρκεια της ιστορίας και εκφράστηκε κατά κύριο λόγο μέσω του Καταλανικού εθνικισμού.³

Όπως είναι φυσικό, μία τόσο ανεπτυγμένη και διακριτή από την υπόλοιπη χώρα κοινότητα, αντιμετώπισε πλήθος δοκιμασιών. Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Φράνκο (1936-1975), ασκήθηκε μεγάλη πίεση στους Καταλονικούς θεσμούς γενικότερα, ενώ σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μεταχείριση έπαιξε και το ευρύτερο αριστερό πολιτικό φρόνημα των Καταλονών το οποίο ήταν εκ διαμέτρου αντίθετο με το φασιστικό ιδεώδες του Φράνκο. Η κατάσταση εξομαλύνθηκε κατά τη δεκαετία του 1950 ενώ το 1975 το καθεστώς του Φράνκο πέφτει. Τα επόμενα χρόνια υπήρξαν ιδιαίτερα κρίσιμα, καθώς το 1978 ψηφίστηκε το ισχύον Ισπανικό σύνταγμα το οποίο απαγορεύει ρητά την απόσχιση, ενώ το 1979 υπογράφεται το καταστατικό των αυτόνομων κοινοτήτων, σύμφωνα με το οποίο οι κοινότητες της Ισπανίας μπορούσαν να διαθέτουν αυτοδιοίκηση, παραμένοντας όμως εντός του πνεύματος εθνικής ενότητας της χώρας – θεσμό που ισχύει μέχρι και σήμερα.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η καταλονική εκπροσώπηση στο Ισπανικό κοινοβούλιο ήταν από αρκετά νωρίς, και συνέχισε να είναι, επαρκής. Παρόλαυτα, το αίτημα των Καταλονών για πιο ενεργό ρόλο δεν άργησε να κάνει την εμφάνισή του και να λάβει τη θέση του ανάμεσα στους υπόλοιπους λόγους της δημιουργίας του αποσχιστικού κινήματος. Φυσικά, οι πολιτιστικοί λόγοι δεν υπολείπονται σημασίας αλλά θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι οι οικονομικοί λόγοι ήταν αυτοί που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην διόγκωση της επιθυμίας για απόσχιση. Ανέκαθεν λοιπόν, η Καταλονία ήταν εξαιρετικά οικονομικά ανεπτυγμένη, κάτι που κατάφερε στηριζόμενη κυρίως στο (θαλάσσιο) εμπόριο. Στη σύγχρονη εποχή, το ΑΕΠ της Καταλονίας αποτελεί σημαντικό μέρος του συνολικού ισπανικού ΑΕΠ, ενώ παράλληλα η Τράπεζα της Καταλονίας συνέβαλε σημαντικά στην ανάκαμψη της Ισπανικής οικονομίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στην Καταλονική κοινότητα καθώς έγινε κατόπιν εντολής του Ισπανού προέδρου, χωρίς να ζητηθεί η συναίνεση της κοινότητας. Όλα αυτά λειτούργησαν σωρευτικά και οδήγησαν στην γέννηση και την ενδυνάμωση του αποσχιστικού κινήματος της Καταλονίας το οποίο κορυφώθηκε με το δημοψήφισμα του 2014, το οποίο ακυρώθηκε εν τέλει από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ισπανίας αλλά και με το δημοψήφισμα του 2017 το οποίο προκάλεσε έντονες αντιδράσεις σε εθνικό αλλά και σε

³ Δρ.Μπουμπαγιατζόγλου Χ. ,2017, Σύγχρονα ειρηνικά κινήματα ανεξαρτησίας: Σκωτία και Καταλονία, Διάλεξη, Πάντειο Πανεπιστήμιο..

ευρωπαϊκό επίπεδο. Κηρύχθηκε άκυρο από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ισπανίας, δεν αναγνωρίστηκε από τον Ισπανό πρόεδρο ενώ ταυτόχρονα χαρακτηριστικές υπήρξαν και οι δηλώσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με τις οποίες η Καταλονία, σε περίπτωση που αποσχισθεί, δεν θα είναι μέλος της Ε.Ε.⁴

Σκωτία

Σε αντίθεση με την βίαιη προσάρτηση της Καταλονίας στην Ισπανία, η Σκωτία ενώθηκε αυτοβούλως με τη Μεγάλη Βρετανία το 1707. Με το πέρασμα των χρόνων εξελίχθηκε σε σημαντική βιομηχανική, εμπορική και πνευματική περιφέρεια ενώ οι σχέσεις της με την Μεγάλη Βρετανία υπήρξαν αρκετά ομαλές. Το 1932 το Εθνικό Κόμμα της Σκωτίας εκφράζοντας το γενικότερο αίσθημα εκπροσώπησης της Σκωτίας στο βρετανικό Κοινοβούλιο, απαίτησε την ανεξαρτησία της, αίτημα που δεν ευδοκίμησε. Παρόλαυτα, η επιθυμία της ανεξαρτησίας παρέμεινε και ενισχύθηκε με το πέρασμα του χρόνου ενώ το ζήτημα της εκπροσώπησης εκτονώθηκε με την δημιουργία του Σκωτσέζικου κοινοβουλίου στο Εδιμβούργου το 1997. Καταλυτικός παράγοντας υπήρξε φυσικά και η οικονομική κρίση. Την περίοδο διακυβέρνησης της Μ. Θάτσερ, η Σκωτία ήρθε αντιμέτωπη με πλήθος περικοπών ενώ η κρίση του 2008 αύξησε σημαντικά τα ποσοστά ανεργίας και έπληξε το κράτος πρόνοιας της Σκωτίας. Τα οικονομικά προβλήματα των τελευταίων χρόνων και τα αποτελέσματά τους έδρασαν καταλυτικά στην ολοκλήρωση του Σκωτσέζικου αποσχιστικού κινήματος. Το 2012 επιτυγχάνεται η αυτοδυναμία του Εθνικού Συντηρητικού Κόμματος στη Σκωτία ενώ το 2014 ο λαός της προχώρησε σε δημοψήφισμα, με το οποίο αποφασίστηκε η ανεξαρτητοποίησή της από τη Μεγάλη Βρετανία και η επακόλουθη έξοδος της από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, το 2016 ξεκίνησαν και οι ανάλογες διαδικασίες για την ολοκλήρωση αυτού του εγχειρήματος.⁵

Χώρα των Βάσκων

Οι Βάσκοι είναι μια εθνική ομάδα αυτοχθόνων που κατοικεί τη Χώρα των Βάσκων, περιοχή που εκτείνεται γεωγραφικά στα εδάφη της βόρειας Ισπανίας και της νοτιοδυτικής Γαλλίας. Μετά το τέλος του πολέμου της ισπανικής διαδοχής η τύχη τους υπήρξε η ίδια με αυτή της Καταλονίας: ενώθηκαν με την Ισπανία και έχασαν την ανεξαρτησία και την αυτονομία τους. Η επιθυμία τους να τις επανακτήσουν δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται αλλά οι προσπάθειές τους για τον σχηματισμό δικής τους κυβέρνησης συντρίφθηκαν από την δικτατορία του Φράνκο. Κατά τη διάρκεια του Ισπανικού Εμφυλίου οι απώλειες που υπέστησαν οι Βάσκοι υπήρξαν ιδιαίτερα μεγάλες. Οι δυσκολίες και η καταπίεση που βίωσαν δεν εξάλειψαν στο ελάχιστο την επιθυμία τους για ανεξαρτησία. Στα πλαίσια της βασκικής προσπάθειας τους για εθνική ανεξαρτησία, οι Βάσκοι ίδρυσαν την ΕΤΑ, την Εθνικιστική και Αυτονομιστική Οργάνωση, το 1959. Αρκετά σύντομα μεταβλήθηκε σε ένοπλη οργάνωση, χωρίς ωστόσο να χάσει τον αρχικό της στόχο. Διέπραξε πλήθος δολοφονιών και έφτασε να χαρακτηριστεί από την διεθνή κοινότητα

⁴ Δρ.Μπουμπαγιατζόγλου Χ. ,2017, Σύγχρονα ειρηνικά κινήματα ανεξαρτησίας: Σκωτία και Καταλονία,Διάλεξη, Πάντειο Πανεπιστήμιο

⁵ Δρ.Μπουμπαγιατζόγλου Χ. ,2017, Σύγχρονα ειρηνικά κινήματα ανεξαρτησίας: Σκωτία και Καταλονία,Διάλεξη, Πάντειο Πανεπιστήμιο

ως τρομοκρατική οργάνωση. Υπό το πρίσμα αυτού του χαρακτηρισμού, το 2011η ΕΤΑ ανακοίνωσε την παύση της ένοπλης δραστηριότητάς της και οι Βάσκοι συνεχίζουν τις προσπάθειες ανεξαρτητοποίησής τους με πολιτικά μέσα. Αξιοσημείωτο είναι επιπλέον και το γεγονός ότι οι Βάσκοι στάθηκαν στο πλευρό των Καταλονών κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος για την απόσχιση τους και στα επακόλουθα αυτού γεγονότα, στηρίζοντας τις προσπάθειες τους.

Προβληματισμοί περί των Αποσχιστικών Κινήματων

Μελετώντας τις παραπάνω περιπτώσεις, εγείρονται, ως είναι φυσικό, ορισμένα ερωτήματα και προβληματισμοί. Οι προβληματισμοί αυτοί αφορούν γενικότερα την κατάσταση των ανεξαρτητοποιημένων πλέον κρατών σε σχέση τόσο με το διεθνές σύστημα γενικότερα όσο και με το περιφερειακό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ειδικότερα.

Από την πλευρά του διεθνούς δικαίου, τα νεοσύστατα, όπως θα μπορούσε να τα χαρακτηρίσει κανείς, πλέον κράτη θα πρέπει να αναγνωριστούν ως κράτη από την υπόλοιπη διεθνή κοινότητα. Αυτό μπορεί να γίνει είτε επίσημα, με την ανάλογη δήλωση κάποιου άλλου κράτους είτε περισσότερο ανεπίσημα με την σιωπηρή αναγνώριση του κράτους μέσω της σύναψης κάποιας εμπορικής ή οικονομικής συμφωνίας ή την επικύρωση κάποιου διεθνούς συμφώνου ή συνθήκης. Επιπλέον, είναι αναγκαία η αποδοχή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και η συμμόρφωση του νεοσύστατου κράτους σε αυτούς, ενώ σε περίπτωση που το κράτος αυτό γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ίδιο ισχύει και για τους κανόνες του ενωσιακού δικαίου⁶.

Παράλληλα, από την οπτική γωνία των διεθνών σχέσεων, η εμφάνιση ενός ή περισσότερων κρατών στο διεθνές προσκήνιο, μπορεί να προκαλέσει μεταβολές στην υφιστάμενη ισορροπία ισχύος. Τα νεοσύστατα κράτη που προκύπτουν από τα αποσχιστικά κινήματα, θα είναι κατά πάσα πιθανότητα, ως έναν βαθμό, οικονομικά αδύναμα, ενώ δεν αποκλείεται να μην έχουν επιτύχει πλήρως την πολιτική τους σταθερότητα. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα δυνητικά να ενταχθούν στη σφαίρα επιρροής κάποιου άλλου κράτους, κατάσταση η οποία θα μπορέσει να αυξήσει την ισχύ του στο διεθνές και εκάστοτε περιφερειακό σύστημα. Αυτό είναι δυνατόν να μεταβάλλει μακροπρόθεσμα την υπάρχουσα ισορροπία ισχύος και να οδηγήσει ακόμη και στην ανάδυση νέων δυνάμεων, καθώς τα κράτη θα αναπτύσσονται εν καιρώ και θα σταθεροποιούνται στην διεθνή σκηνή.

Εστιάζοντας στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι γεγονός ότι τα κράτη που θα προκύψουν από τα αποσχιστικά κινήματα ευρωπαϊκών χωρών, δεν θεωρούνται αυτόματα μέλη της Ένωσης. Μετά την ανεξαρτητοποίηση τους, τα νεοσύστατα κράτη, αφού σταθεροποιηθούν σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο και φυσικά αφού αναγνωριστούν ως κράτη στο διεθνές σύστημα, θα πρέπει εφόσον επιθυμούν την είσοδό τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, να ξεκινήσουν εκ νέου τις απαραίτητες ενέργειες και διαδικασίες, οι οποίες φυσικά μπορεί να διαρκέσουν αρκετά χρόνια. Αυτό ωστόσο μπορεί να αποτελέσει πρόβλημα καθώς η Ένωση ήδη βρίσκεται σε μια κατάσταση κρίσης και θα μπορούσε κανείς και να ισχυριστεί ακόμη και ότι στο μέλλον διαφαίνεται και η διάλυση της λόγω τόσο της οικονομικής κρίσης που βιώνουν αρκετά μέλη της αλλά και φυσικά της ανάδυσης έντονων εθνικιστικών κινήματων.

⁶ Ρούκουνας Ε., 2015, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 192-202

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, τα αποσχιστικά κινήματα αποτελούν μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις και ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα κράτη τον 21ο αιώνα. Από την μία πλευρά, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι τα αποσχιστικά κινήματα αποτελούν την ύψιστη έκφραση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών και πρεσβεύουν με τον τρόπο αυτό κάθε αξία που φέρει η έννοια του κράτους. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει ο ισχυρισμός ότι τα αποσχιστικά κινήματα όχι μόνο δεν αποτελούν την έκφραση των θεμελιωδών αξιών του κράτους, αλλά αντίθετα, το υπονομεύουν, ακρωτηριάζοντάς το εδαφικά, οικονομικά αλλά ακόμη και πολιτικά. Ανάλογη πρόκληση υφίσταται και για την Ευρώπη. Αφενός, η ανάδειξη νέων κρατών και η ένταξή τους στο περιφερειακό σύστημα τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά, οδηγεί την Ευρώπη σε περαιτέρω εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, γεγονός που είναι κατά γενική ομολογία επιθυμητό και ευκαίριο. Αφετέρου, ως αποτέλεσμα αυτή της εμφάνισης αποσχιστικών κινήματων και της δημιουργίας, κατ' επέκταση, νέων κρατικών δρώντων και συνδυαστικά με την ήδη υφιστάμενη οικονομική αλλά και πολιτική κρίση που βιώνουν τα κράτη οδηγεί στην δημιουργία φυγόκεντρων τάσεων, που υπονομεύουν όχι μόνο την περαιτέρω εμβάθυνση οία προαναφέρθηκε αλλά θέτουν σε κίνδυνο ολόκληρη την διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Καταλήγοντας, και αναλογιζόμενοι και τις δύο όψεις του νομίσματος, θα μπορούσαμε να εξετάσουμε το ιδανικό ίσως όραμα της ευγενούς και αμοιβαίας συνεργασίας των κρατών, αυτών που προέκυψαν από τα αποσχιστικά κινήματα και των υπολοίπων, ώστε να διαφυλαχθούν τόσο τα δικαιώματα των λαών τους όσο και για να επιτευχθεί η εξέλιξη και η αρμονική πρόοδος και συνύπαρξη των κρατών σε όλα τα επίπεδα.